

ความขัดแย้งอันว่าด้วยสมเด็จพระสังฆราช: แนวคิด หลักปฏิบัติ และข้อเท็จจริง

The Conflict with the Patriarch: Ideology, Practices and Facts

พระระพี พุทธิสาร^{1*}

บทคัดย่อ

การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชเป็นโบราณราชประเพณีของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การตั้งมีความหมายถึงการยกย่อง หรือเพื่อเป็นกลไกในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผ่านความใกล้ชิดกับรัฐ และรัฐอำนาจ นับแต่มีการพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 19 [16 ธ.ค.58] ประเด็นเรื่องสังฆราชและการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชกลายเป็นข้อถกเถียง ชัดแจ้งในวงกว้าง โดยมีฉากหลังเป็นความขัดแย้งทางการเมือง[เผด็จการ/เหลือง-แดง] /มีประเด็นทางศาสนาแอบเคลือบอยู่ส่วนนอก การยกแนวคิดเรื่อง “สังฆราช” ต้อง “บริสุทธิ์-สะอาด-สว่าง-สงบ” ไม่มีมลทิน ตามพระธรรมวินัย หลักปฏิบัติทางกฎหมาย และธรรมเนียมราชประเพณี ถูกนำมาเป็นกลไกโต้แย้ง ถึงการจะได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 20 ในมุมกลับฝ่ายสนับสนุนก็เสนอแนวคิดสิทธิสลับกันตามกำหนดเวลาของแต่ละนิกาย แยก 2 สังฆราช แบบเขมร หรือศรีลังกา รวมไปถึงการเสนอให้ปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยที่มาและการตั้งสังฆราช ทั้งมีการเรียกร้องให้ตั้ง “สังฆราช” อย่างเร่งด่วน ผ่านการชุมนุมเรียกร้อง [15 ก.พ.59] ภาพความขัดแย้งนี้ กลายเป็นการโต้แย้ง ถกเถียง ประณาม รวมไปถึงการเผชิญหน้าด้วยแนวคิด อุดมคติ หลักปฏิบัติ และการฟ้องร้องด้วยข้อกฎหมาย ผลจึงเป็นความขัดแย้งว่าด้วยสังฆราชและศาสนา ดังนั้นบทความนี้ผู้เขียนมุ่งนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังฆราชและหลักการของการได้มาซึ่งสังฆราช เพื่อสนับสนุนให้ชาวพุทธมีหลักคิด ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความขัดแย้งอันว่าด้วยสังฆราชที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

คำสำคัญ : สมเด็จพระสังฆราชสัมประสิทธิ์,ความขัดแย้ง

Abstract

The appointment of high supreme of Sangha [Sangharaja] is the ancient tradition of Sangha Administration throughout the period of time. The appointment has shown the meaning of praise or being a mechanism of effective Sangha Administration through a close relationship with the state and state power. Since the last episode of the 19th Brigade apostolic patriarch and appointed, apostolic issue

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา 13170

* ผู้นิพนธ์ประสานงาน โทรศัพท์ 086-771-3638 อีเมล : raphind@yahoo.com

¹ Ph.D (Buddhist Studies) Lecture, Faculty of Social Science, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Wang Noi, Phra Nakhon Si Ayutthaya, 13170

* Corresponding Author Tel. 086-771-3638, E-mail : raphind@yahoo.com

became controversial issue which might have political conflict as a backdrop. Religious issue is only the plaster coating on the outside. Lifting the concept of "Patriarch" must show "Pure - clean - bright - calm" and impeccable. Dhamma code of discipline, legal practices, custom and tradition were being introduced as a mechanism of controversial issue in order to acquire the 20 patriarchs. In contrast, supporters of each sect has proposed alternative idea and right following timeline and separated into two patriarchs same as Khmer or Sri Lanka. They had also proposed the practical way by law about the introduction and appointment of high supreme of Sangha. They had also requested to appoint the patriarch urgently through protest against. The scenario of controversial issue had become conflict, debate and condemn including the confrontation of concept, ideals, practice and prosecution by law. The result had shown the conflict of patriarch and religion. Therefore, this article focused on presenting about patriarch and the principle of patriarch appointment in order to support Buddhist to have the right concept and understanding about the current controversial issue of patriarch.

Keywords : the Patriarch, Conflict

บทนำ

ปรากฏการณ์ความขัดแย้งว่าด้วย “สังฆราช” เป็นประเด็นทางศาสนา ที่เกิดขึ้นช่วงปัจจุบัน ดังปรากฏผ่านสื่อรวมทั้งเหตุการณ์การชุมนุม เมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2559 ที่พุทธมณฑล ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ใช้นโยบายทางศาสนานำ แต่แฝงไว้ด้วยประเด็นการต่อสู้ทางการเมืองอย่างมีนัยยะ ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ถูกหยิบยกขึ้นมา ผสมกับประเด็นทางการเมือง [พระเสื้อแดง- โดยถูกยื้อแย่งจากฝ่ายการเมืองตรงข้ามด้วย] โดยการต่อสู้ช่วงชิงนี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบ ทั้งในเชิงหลักการ

ภาพ 1 ภาพข่าวว่าด้วยประเด็นสังฆราช

หลักปฏิบัติ ความเชื่อ ทั้งถูกต้องได้ ถูกประณามจากฝ่ายตรงกันข้าม [Hate Speech] แต่ผลที่สำคัญคือการส่งผ่านความแตกแยกไปสู่สังคม และประชาชนในวงกว้าง จึงเกิดคำถามต่อไปว่าแล้วในความเป็นจริงชาวพุทธ ชาวไทย และสังคมในวงกว้างควรมีหลักคิดเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติที่จะต้องทำความเข้าใจร่วมอย่างไร ? เพราะหากขาดข้อมูลความรู้ที่เป็นจริงก็จะกลายเป็นว่าประเด็นนี้ส่งเสริมให้เกิดความแตกแยก รวมไปถึงการสร้างผลกระทบต่อสังคมในทุกระดับ ด้วยเหตุผลว่าความจริงโดยส่วนนี้มีผล “ได้-เสีย” ตามเป้าประสงค์ทางการเมือง ทั้งได้สะท้อนผลเป็นความแตกร้างในสังคมอย่างที่ปรากฏมา ในเวลาหลายปีที่ผ่านมา เฉพาะในส่วนสังฆราช จะสามารถนำเกณฑ์ มาอภิปรายและยกเป็นกรณีศึกษาได้ คือ [1] พระธรรมวินัยมีความสำคัญ ควรศึกษาทำความเข้าใจให้เห็นถึงแนวคิดในการบัญญัติพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า

ที่ว่า “**ธรรมวินัยเป็นผู้นำสูงสุด**” แปลว่าหลักธรรมวินัยต้องสำคัญที่สุด (2) หลักกฎหมายซึ่งเป็นกลไกที่ถูกสร้างซ้อนขึ้นมาในภายหลังเพื่อสนับสนุน “**พระธรรมวินัย**” ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในเมื่อกฎหมายบัญญัติไว้อย่างไรต้องปฏิบัติอย่างนั้น ? (3) ธรรมเนียม ประเพณี [โบราณราชประเพณี] ถูกยกขึ้นมาเป็นประเด็นผ่านการตีความและให้คำอธิบายว่า ธรรมเนียมเดิมเป็นอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน ในเมื่อพระเจ้าแผ่นดินมีอำนาจ ก็ต้องเปิดโอกาสให้พระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชวินิจฉัย หรือทรงแต่งตั้ง (4) การรักษาพระธรรมวินัย หลักการสูงสุดของพระพุทธศาสนา “**ความหมดจด สะอาด สว่าง สงบ หรือความสง่างามต่อตำแหน่ง “พระธรรมวินัย”**” ถูกหยิบขึ้นมาเป็นปรากฏการณ์ร่วมในการอธิบายคุณสมบัติของสมเด็จพระสังฆราชอย่างไม่เคยปรากฏมีมาก่อนในสังคมไทย ทั้งหมดเป็นประเด็นที่นำไปสู่การพิจารณาเกณฑ์การได้มาซึ่งสังฆราชของคที่ 20 อันจะมีขึ้นในสังคมไทย ควรมีหลักคิด ชูคุณค่า ทั้งพระธรรมวินัย กฎหมาย และเกณฑ์ทางสังคมในการอธิบายหรือทำความเข้าใจในต่อปรากฏการณ์นี้อย่างไร ?

ภาพ 2 ว่าที่สมเด็จพระสังฆราชของคที่ 20 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และเป็นที่มาอันว่าด้วยความแตกแยก

หลักคิดว่าด้วยสังฆราช

พระสังฆราช เป็นปรากฏการณ์ร่วมทางสังคมและศาสนา ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานพระ

อานนท์ทูลถามว่า จะตั้งใครเป็นศาสดาแทนเมื่อพระองค์ปรินิพพาน พระพุทธตรัสตอบว่า “ โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ญญุตโต โส โว มมจเจเนน สตถา แปลว่า อานนท์...ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย..” [1] หากนำพุทธพจน์มาวิเคราะห์ย่อมเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าธรรมวินัยเป็นสิ่งสำคัญสุดในการบริหารอย่างแท้จริงในมิใช่องค์กรหรือตัวบุคคลใดไม่ ? แต่เมื่อพุทธศาสนาเจริญเติบโตแพร่หลายไปตามส่วนต่าง ๆ มีพัฒนาการร่วมกับสังคมแนวคิดเรื่องผู้นำถูกหลอมรวมกับระบบบ้านเมืองและสังคมสังฆราชถูกนำมาเป็นปรากฏการณ์ร่วม ทำให้ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามีคำว่า สังฆนายก ประธานสงฆ์ หรือสังฆราช รวมอยู่ด้วยในระบบของรัฐ หรือสอดคล้องกับรัฐที่พระพุทธศาสนาตั้งอยู่ จนกระทั่งปัจจุบันประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะไทย ปรากฏหลักฐานว่าใช้ คำว่า “**สังฆราช**” ในสมัยสุโขทัย [พระมหาสวามีสังฆราช] ซึ่งรับอิทธิพลจากศรีลังกา พร้อมพัฒนาเป็นลักษณะร่วมกับสังคมไทยผ่านยุคสมัยจนกระทั่งปัจจุบัน ส่วนกลไกของการได้มาซึ่งสังฆราช หรือผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์มาพร้อมกับราชรัฐ หรือกลไกทางกฎหมายที่กำกับโดยรัฐ กรณี พ.ร.บ.สงฆ์ ร.ศ.121 [พ.ศ.2445/ร.5] พ.ร.บ.สงฆ์ พ.ศ.2484 และ พ.ร.บ.สงฆ์ 2505 ฉบับแก้ไข พ.ศ.2535 อย่างที่ปรากฏกรณีของการตั้งสมเด็จพระสังฆราชในประเทศไทย

หลักปฏิบัติว่าด้วยสังฆราช

เมื่อมีการตรากฎหมายคณะสงฆ์มาใน ร.ศ. 121 (รัชกาลที่ 5) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ทำให้สมเด็จพระสังฆราชมี “ศักดิ์” ทางกฎหมายที่มี “อำนาจ” ในการบริหารสังฆมณฑล ซึ่งใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ในหมวดที่ 1 หมวดสมเด็จพระสังฆราช จำนวน 7 มาตรา โดยให้

แนวคิดหลักในการได้มา การสรรหา และการสถาปนา แต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช คือ

1.วิธีการแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช มาตรา 7 ว่า “... พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนา สมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่งในกรณีตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะ ผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช...”

หากพิจารณาตามข้อกำหนดพร้อมคำสำคัญ มีบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช คือ (1)“นายกรัฐมนตรี”โดยความเห็นชอบของ(2)มหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะ ผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ขึ้นทูลเกล้าฯ (3) เพื่อทรงสถาปนา เป็นสมเด็จพระสังฆราช” หากใช้เกณฑ์ทางภาษาและเจตนารมณ์ทางกฎหมาย ถ้ามองว่าควรจะเป็นอำนาจของใครในการ “สถาปนาสมเด็จพระสังฆราช” หากเอาเกณฑ์ธรรมเนียมปฏิบัติและการตีความตามกฎหมาย ก็ต้องบอกว่า “มหาเถรสมาคมเป็นผู้คัดเลือก เสนอ พระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์” จากนั้นก็ส่งเรื่องหรือผลของการเลือกไปยังรัฐบาล คำว่า “นายกรัฐมนตรีมีอำนาจทูลเกล้าเพื่อโปรดเกล้าแต่งตั้ง” ซึ่งก็เป็นขั้นตอนปกติของระบบที่จะมีหน้าที่ทูลเกล้าสนองพระบรมราชโองการ ลำดับต่อไปพระมหากษัตริย์ไม่ขัดข้องก็ให้ยึดถือการเสนอมาแต่ต้น การแต่งตั้งหรือสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชก็เสร็จตามขั้นตอน ยกเว้นแต่พระมหากษัตริย์จะพิจารณาเป็นอย่างอื่น ก็แปลว่าเกณฑ์ในการสถาปนาสมเด็จพระ

พระสังฆราชเป็นไปตามเกณฑ์พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตราที่ 7 นี้

ภาพ 3 ความขัดแย้งว่าด้วยพระสังฆราชและเกณฑ์ของการเป็นสังฆราช / ภาพ online

2.สมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้นำในการบริหารองค์กรสงฆ์และสังฆมณฑล ในมาตรา 8 ความว่า “... สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายพระธรรมนูญ และกฎหมายมหาเถรสมาคม...” ดังนั้นกฎหมายเปิดให้การได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นอำนาจหน้าที่ของกรรมการมหาเถรสมาคมในฐานะองค์กรใกล้ชิดทำหน้าที่เลือกผู้บังคับบัญชาของตนเอง ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการ โดยนายกรัฐมนตรีมีอำนาจหน้าที่ในการส่งหรือนำเรื่องทูลเกล้าส่งต่อไปยังพระมหากษัตริย์เพื่อรับทราบและมีพระบรมราชโองการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช การเลือกผู้นำกันเองเบื้องต้น เป็นแนวคิดตามกฎหมายนี้ บทสรุปมหาเถรสมาคมควรเป็นผู้คัดเลือกโดยเกณฑ์อาวุโสโดยสมณศักดิ์ของสมเด็จพระราชาคณะ เพื่อให้ได้มาซึ่งผู้นำตามพระราชบัญญัติ หมายถึงการได้มาซึ่งผู้นำถือว่าเป็น

หัวใจสำคัญของการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาผ่านพระราชบัญญัติฉบับนี้

ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงหลักปฏิบัติ การได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชมีเพียงเกณฑ์นี้เท่านั้น คงไม่มีการโต้ว่าที่ หรือการกระทำใด ๆ เกินกว่าที่กฎหมายกำหนด รวมทั้งการใช้อำนาจของรัฐอธิปไตย มาตรา 44 ซึ่งอาจกลายเป็นการใช้อำนาจเกินกว่าขอบเขตและไม่ชอบธรรมไปเสียได้

นอกจากนี้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ยังมีมาตราที่เกี่ยวกับอำนาจของมหาเถรสมาคม 15 มาตรา ในมาตรา 7 ถึง มาตรา 19 ในกฎหมายทุกมาตราให้แนวคิดไว้เป็นสำคัญว่าอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการ ที่ต้องไม่ขัดแย้งกับธรรมวินัย หรือเป็นพระราชบัญญัติที่เขาไปหนุนเสริมรักษาพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นหัวใจของการบัญญัติพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช การเกิดขึ้นของพระภิกษุ และพระราชบัญญัติฉบับนี้บ่งชี้ด้วยธรรมวินัย ดังนั้นพระธรรมวินัยจึงย่อมมีความสำคัญ น่าจะเป็นแนวคิดหลัก โดยมีเกณฑ์ตามกฎหมายเป็นเกณฑ์พิจารณาร่วม ?

สถานการณ์จริงของสังฆราช

ความจริงการเลือกสมเด็จพระสังฆราช ฟังดูง่าย ๆ ตามตัวบทของกฎหมายไม่ได้มีอะไรซับซ้อน “กรรมการมหาเถรสมาคม” ประชุมมีมติ เสนอขึ้นไปรัฐหรือนายกรัฐมนตรีก็เสนอโปรดเกล้า มีการสถาปนาโปรดเกล้า นายกรัฐมนตรีรับบรมราชาโองการ ก็เป็นอันได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชตามขั้นตอน แต่สภาพจริงที่เกิดขึ้นกลายเป็นว่าประเด็นของสมเด็จพระสังฆราชเป็นความขัดแย้งทางความคิด ความเชื่อ พระธรรมวินัย และกฎหมาย

ดังนั้นความจริงสถานการณ์จริงของตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชมีทั้งฝ่ายสนับสนุนและต่อต้าน ซึ่งยกมาเป็นกรณีเทียบเคียงให้เห็นว่าแต่ละฝ่ายมีหลักองความคิด ความเชื่ออย่างไร ? คือ

ก. ฝ่ายคัดค้านและเห็นต่าง

1. อำนาจในการเสนอชื่อสมเด็จพระสังฆราชเป็นใคร ? เป็นการตั้งประเด็นถกเถียงอภิปรายกันในวงกว้าง ซึ่งยังไม่มีบทสรุป แต่เป็นการตั้งข้อสังเกตว่าการที่มหาเถรสมาคมทำตามขั้นตอนในการประชุมเมื่อวันที่ 5 มกราคม 2559 มีมติในที่ประชุมนั้นเสนอสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรบุญโญ) แล้วนั้น [2] เป็นเรื่องไม่ถูกต้อง ต้องเป็นอำนาจหน้าที่ของนายกรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอชื่อโปรดเกล้า ๆ ซึ่งบทสรุปคือคัดค้านไม่เห็นด้วยกับกลไกหรือวิธีการได้มาซึ่งสังฆราชแบบนี้

2. แนวคิดเรื่องธรรมาภิบาล โปร่งใส ตามธรรมวินัยและกฎหมาย กล่าวคือ “สังฆราช” ต้องมีคุณสมบัติตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย พระธรรมวินัยถูกยกมาเป็นเงื่อนไขหลัก ซึ่งกลุ่มแนว “ต้าน” ได้ยกประโยค “สังฆราชที่สง่างาม โปร่งใส ตรวจสอบได้” โดยมองว่าผู้จะเป็นสมเด็จพระสังฆราช ประมุขสงฆ์ทั้งประเทศ ต้องมีอาจารย์ตามพระธรรมวินัย สง่างาม โปร่งใส ไม่มีมลทิน และต้องปฏิบัติตามกฎหมาย คือ ที่ผ่านมาผู้ถูกเสนอชื่อเป็นผู้ละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคม ทั้งการเข้าไปเกี่ยวข้องกับวัดพระธรรมกาย หรือสนับสนุนช่วยเหลือ[3] หรือการครอบครองรถยนต์ ที่มีหลักฐานถึงการได้มาที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เรื่องเหล่านี้ถูกตั้งคำถาม กลุ่มนี้ก็มีบุคคลที่พออ้างถึงได้ เช่น พุทธิอิสระ (พระ) / นายไพบุลย์ นิติตะวัน หรือนายแพทย์ ดร.มโน เลหาวิชทั้งหมดสอดคล้องประสานในภาพลักษณ์ของการย้อนแย้งตามพระธรรมวินัย และกฎหมาย ทวนย้อนไปถึงความสง่างาม โปร่งใส ของผู้ที่จะมาเป็นผู้เป็นสมเด็จพระสังฆราช ดังปรากฏข้อความในสื่อออนไลน์ในชื่อพุทธิอิสระที่ว่า

“...มส. (มหาเถรสมาคม) ไม่ได้ใหญ่กว่าพระธรรมวินัย ไม่ได้ใหญ่กว่าพระพุทธเจ้า มาตั้งทีหลังนี่นะ เมื่อไม่ควรเคารพ ไม่ควรปฏิบัติตามก็ไม่ปฏิบัติตามได้ เพราะถือหลักธรรมวินัยซึ่งใหญ่กว่า มส. น้อยอยู่แล้ว ปฏิบัติตามนี้อยู่แล้ว... ไม่ใช่ มส. จะใหญ่กว่าพระธรรม

วินัย คือ องค์ศาสนา ตั้งขึ้นมาเท่าไร ๆ ก็ตั้งขึ้นมาได้ ปฏิบัติได้ถ้าถูกไม่ขัดข้องต่อพระธรรมวินัย แต่ถ้าขัดข้องต่อพระธรรมวินัยแล้วไม่เอา...ไม่ปฏิบัติตามก็ไม่ได้เข้าใจหรือ...”

“...สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงค์มุนีฯ พระธรรมวินัยเป็นอาภินันท์ ดังตัวอย่างที่บัญญัติเอาไว้ในอภิธรรมปิฎก สิกขาบทที่ 8 ความว่า ภิกษุรับเองก็ดี หรือใช้ให้ผู้อื่นรับก็ดี ซึ่งทองและเงิน หรือยืนตีในทองและเงินนั้นเพื่อเก็บไว้เพื่อตน ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์และสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุทำการซื้อขายรูปียะ คือของที่เขาใช้เป็นทองและเงิน ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงค์มุนีฯ ได้กระทำละเมิดพระบัญญัติทั้งสองข้อนี้อยู่เป็นอาภินันท์ อีกทั้งยังนำทรัพย์สินที่ซื้อมาใส่ชื่อของตน เช่น รถเบนซ์หุระเบียน ชม-99 เจ้าปัญหาคันนี้เป็นต้น

แม้จะอวดอ้างว่าได้ซื้อขายแลกเปลี่ยนทรัพย์สินนั้นเพื่อตน แต่ด้วยสถานภาพของผู้ที่อยู่ในองค์คณะปกครองสูงสุดแห่งสังฆมณฑล จึงสมควรยิ่งที่จะประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นต้นแบบอย่างเคร่งครัด ตามหลักพระธรรมวินัยและถูกต้องตามสมณวิสัย เป็นผู้สะอาด ฉลาด สว่าง สงบ มีใจทำตัวเป็นผู้มีกมมาก อดอยากได้ ชอบสะสมอย่างที่เป็นอยู่ อีกทั้งยังมีพฤติกรรมที่ละเมิดพระธรรมวินัยในสิกขาบทต่างๆ อยู่เนืองนิตย์ และมีพฤติกรรมละเว้นการปฏิบัติหน้าที่อย่างซื่อตรงไม่เอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย ลำเอียง เล็กช่าง มักมากหลงติดอยู่ในโลกธรรมอันลามก...”[4]

กลุ่มคิดค่านุ่มนึ่งไปที่หลักการ “ธรรมวินัย-กฎหมาย” ถึงการได้มา หรือเป็นสังฆราช ทั้งพฤติกรรมในเชิงปัจเจกของผู้จะเป็นผู้นำสูงสุด ส่วนผลคิดค่านยังไม่มีปรากฏผลอย่างไร แต่ผลที่ชัดคือภาพลักษณ์ของพระศาสนาและความแตกแยกภายใน ปรากฏเป็นภาพรวม

ข.ฝ่ายสนับสนุนและเห็นตาม

ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งกำลังดำเนินการเพื่อไม่ให้มีการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชจากที่ชื่อ “ช่วง” แต่ฝ่ายหนึ่งก็พยายามยื้อเพื่อให้มีผลตรงข้าม

โดยฝ่ายสนับสนุน อาทิ สมาคมนักวิชาการเพื่อพระพุทธศาสนา มีพระเมธีธรรมาจารย์ (ประสาธน์ จันทสาโร) และคณะ พระมหาอภิชาติ ปุณณจนโท เป็นต้น มีแนวคิดคือ

1.สิทธิอันชอบธรรมตามกฎหมาย เมื่อกฎหมาย มาตรา 7 บัญญัติไว้ “สมเด็จพระราชาคณะผู้มียศสูงสุดโดยสมณศักดิ์” ผู้ที่อยู่ในเกณฑ์นี้ก็คือ “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ก็ถูกแล้ว สิทธินี้เป็นสิทธิอันชอบธรรมแล้ว ภาพที่ปรากฏจึงกลายเป็นว่าแนวคิดนี้ ถูกยกมาเป็นกรณีหลักในการให้ได้มา หรือสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และถูกยกมาใช้ในการสนับสนุนและต่อต้านฝ่ายตรงกันข้ามด้วย

2. แนวคิด อันว่า ด้วย นิกาย

“มหานิกาย-ธรรมยุติกนิกาย” นับตั้งแต่มีการตั้งนิกายใหม่ขึ้นมา [ธรรมยุติกนิกาย] ความเป็นอื่น ความเป็นเรา เป็นเรา ผ่านนิกายถูกนิยามและมีความชัดเจนขึ้น ความแตกแยกระหว่างนิกายเป็นแผลร้ายลึกมายาวนาน การปกครองโดยสังฆราชที่ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นปกครองฝ่ายนิกายที่สร้างขึ้นใหม่ ปกครองคณะสงฆ์ใหญ่ (มหานิกาย) ผ่านวัฒนธรรมอำนาจ (รัฐ-อำนาจรัฐ) บางคราวอาจมีสลับเปลี่ยนกันบ้างตามสถานการณ์และโอกาส โดยใช้คำว่า “ธรรมนิยม” มีการสลับกันดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราช ในเหตุการณ์นี้จึงเกิดปรากฏการณ์อารมณ์ร่วมใครก็ได้ขอให้เป็นมหานิกาย ดังที่พระเมธีธรรมาจารย์ (ประสาธน์ จันทสาโร) และเครือข่ายสมาคมนักวิชาการเพื่อพระพุทธศาสนา ให้ทัศนะว่า “ธรรมยุติ” ปกครองเป็นสมเด็จพระสังฆราชมาอย่างยาวนาน [องค์ล่าสุด 24 ปี] นับหนึ่งเป็นการสื่อให้เห็นว่าก็ชอบธรรมแล้วนี่ ที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “ช่วง” จะเป็นสมเด็จพระสังฆราช ด้วยเหตุผลในเรื่องเงื่อนไขเกณฑ์ทางกฎหมาย และสิทธิระหว่างนิกาย เป็นต้น

3.แนวคิด 2 สังฆราช หมายถึง การเสนอให้มี

สังฆราช 2 พระองค์ ด้วยเหตุผลว่าการปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นอยู่ในความเป็นจริงแยกกันชัดเจนอยู่แล้วทุกระดับชั้นทั้ง 2 นิกาย ตั้งแต่การปกครองระดับวัดไป

จนถึง มหาเถรสมาคม [ทน-ภาค-จังหวัด-ตำบล-อำเภอ-เจ้าอาวาส] สมเด็จพระสังฆราชที่ยังรวมกันอยู่ แปลว่า เหลือเพียงตำแหน่งเดียวที่ยังไม่แยก เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในกรณีสมเด็จพระสังฆราชจึงเกิดแนวคิดที่ว่า ถ้าอย่างนั้นแยกกันไปเลยจะเป็นอย่างไร ? เพราะกระบวนการการเกิดนิกาย เกิดขึ้นภายใต้ความเห็นต่าง แยก แยก ดังกรณีการเกิดขึ้นของนิกายทั้ง 2 ในอดีตที่มี พระวชิรญาณภิกขุเป็นผู้ก่อตั้งและภายหลังลามนวชนั้น ครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 4 ได้ใช้สถานะกษัตริย์ทำให้นิกายที่ก่อตั้งในคราวเป็น “วชิรญาณ ภิกขุ” เติบโตมาจนกระทั่งปัจจุบัน ภาพที่ปรากฏชัดในความเป็นนิกาย คือความแตกแยกและส่งผลต่อมาจนกระทั่งปัจจุบันด้วย

แนวคิดนี้ถูกนำมาเป็นชุดคิดคำอธิบายร่วมในการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 20 ของประเทศไทยด้วย โดยพระมหากษัตริย์ ปุณณจนโท ได้ให้ทัศนะทางสื่อออนไลน์ว่า

"...ถึงคราที่พระมหานิกายจะขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช ก็สรรหามลทินมาให้ร้ายกันทุกครั้ง มันน่าจะแยกนิกายกันปกครอง มีสมเด็จพระสังฆราช 2 พระองค์ ทั้งธรรมยุตและมหานิกาย จะได้หมดปัญหาไม่ต้องมาสาวไส้ให้กากิน ซึ่งเป็นการเปิดช่องให้เดียริถ์ และพวกมิฉฉาปฏิญญาขึ้นมาเป็นประเด็นปลุกปลั่นใส่ร้ายเพื่อให้ชาวพุทธต้องมาเกลียดชังโจมตีกันเอง..."[5]

ดังนั้น สังฆราช กับหลักเกณฑ์ของ พระสังฆราช จึงเป็น “เกณฑ์ภายใต้การตีความ” ที่แตกต่างกันบนพื้นฐานของความเข้าใจ แต่ผลที่เกิดขึ้นแน่นอนคือความแตกแยก

ตาราง 1 นิกายกับการดำรงตำแหน่งสังฆราช เทียบช่วงเวลาการดำรงตำแหน่งสังฆราชนับแต่มีการตั้งนิกายธรรมยุติกนิกาย ใน สมัยรัชกาลที่ 4

รายพระนาม	ช่วงเวลา/ปี/สมัย
พระองค์ที่ ๘ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส**	พ.ศ. 2434 - 2435 /8 เดือน/ พระชนมายุ 83 พรรษา
พระองค์ที่ ๙ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์**	พ.ศ. 2436 - พ.ศ.

พระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว)**	2442/6 ปี/ 87 พรรษา
พระองค์ที่ ๑๐ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส**	พ.ศ. 2443 - 2464 /11 ปี/ 61 พรรษา
พระองค์ที่ ๑๑ สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงชินวราธิบดี**	พ.ศ. 2465 - 2480/ 16 ปี/ 79 พรรษา
พระองค์ที่ ๑๒ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีสฺสเทโว)*	พ.ศ. 2481-2487/6 ปี พระชนมายุ 89 พรรษา
พระองค์ที่ ๑๓ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์**	พ.ศ. 2488 -2501 /14 ปี/ 86 พรรษา
พระองค์ที่ ๑๔ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ)*	พ.ศ. 2503 - 2505 /2 ปี / 73 พรรษา
พระองค์ที่ ๑๕ สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาโณทโย)*	พ.ศ. 2506 - 2508 /2 ปี / 90 พรรษา
พระองค์ที่ ๑๖ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายี)**	พ.ศ. 2508 - 2514/7 ปี / 74 พรรษา
พระองค์ที่ ๑๗ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ)	21 ก.ค.2515-7 ธ.ค. 2516 /1.6 ปี/ 77 ปี
พระองค์ที่ ๑๘ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน)**	พ.ศ. 2517 - 2531/14 ปี/ 91 พรรษา
พระองค์ที่ ๑๙ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ)**	พ.ศ. 2532-2556 /24 ปี/ 100 พรรษา
องค์ที่ 20 ?	ว่าง / ร.9
*มหานิกาย	**ธรรมยุติกนิกาย

สังฆราชกับผลต่อสังคม

จากปรากฏการณ์การทำให้ได้มาซึ่งสังฆราชกลายเป็น “ความขัดแย้งรุนแรง” ปรากฏผลต่อสังคมในวงกว้าง ซึ่งยกมาเป็นประเด็นให้เห็นภาพได้คือ

1.การต่อสู้ทางการเมือง กล่าวคือ การได้มาซึ่งสังฆราชถูกนำไปเป็นประเด็นการต่อสู้ทางการเมือง แปลว่าฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้านเป็นส่วนหนึ่งของกลไกทางการเมือง การได้มาซึ่งอำนาจ และการเสถียร

อำนาจในอดีต ประเด็นสังฆราชถูกยกขึ้นมาตามเงื่อนไขของการเป็นฝักฝ่าย โดยมีเหตุเป็นเหตุการณในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช หรือบุคคลที่จะได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

2.กลไกทางศาสนานำมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ หมายถึง แต่เดิมคณะสงฆ์อาจดูสงบเสงี่ยมและสยบยอมกับอำนาจรัฐ ทั้งรัฐในแบบราชาธิปไตยหรือรัฐในแบบคอมมิวนิสต์ ดังปรากฏเป็นหลักฐานในอดีต ศาสนาแบบไทยมีท่าทีโอนอ่อนผ่อนตามระบบรัฐ โดยการขึ้นนำ หรือให้ปฏิบัติ ดังปรากฏในรัชกาลแผ่นดินของพระบาทกรุงธนบุรี (พ.ศ.2310-2325) และรัชกาลที่ 1 (พ.ศ.2325-2352) ก็กับการแต่งตั้ง หรือปลดสมเด็จพระสังฆราช การตรากฎหมายตราสามดวง (พ.ศ. 2347) อันมีความหมายเป็นการควบคุมคณะสงฆ์ การตรากฎหมาย รศ.121 (พ.ศ.2445) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีสถานะให้พระอยู่ภายใต้การปกครองของพระเจ้าแผ่นดินแบบเต็มตัว หรือรัฐสมัยใหม่ในแบบ พ.ศ.2488 หรือ พ.ศ.2505 [แก้ไข พ.ศ.2535] ล้วนเกิดขึ้นภายใต้อำนาจรัฐ ก็กับการขึ้นนำกระทำให้ทั้งสิ้น แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2559 ศาสนาถูกทำให้เป็นคู่กรณีหรือคู่ขัดแย้ง หรือมีท่าทีแข็งขันกับรัฐซึ่งต่างจากในอดีต ผลทำให้พระสงฆ์และชาวพุทธส่วนหนึ่งเป็นผู้นำพาความแตกแยกไปสู่สังคมด้วยเช่นกัน

การแข็งขันกับอำนาจรัฐ ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาฝ่ายนำไม่ว่าจะศาสนาหรือการเมือง โดยเฉพาะการเมือง/ศาสนา ฝ่ายแข็งขันกับระบบรัฐ ส่วนใหญ่จะถูกล้อมปราบด้วยกลไกของรัฐ ดังกรณีเจ้าพระฝาง (พ.ศ.2310-2313) จากพระที่ผันตัวเองไปเป็นเจ้าโดยมีรากฐานและความเชื่อทั้งมวลชนจากศาสนา ปรากฏการณ์ของครูบาศรีวิชัย (พ.ศ.2421-2481) ก็กับการเรียกตัวมาปรับทัศนคติที่กรุงเทพ พระอาจ อาสโภ (พ.ศ.2446-2532)

หรือกรณีของโพธิรักษ์กับสำนักสันตโศก (พ.ศ.2531) ดังนั้น การได้มาของสังฆราชนับแต่อดีตจึงเป็นการสยบยอม และ “น้อม” ต่อการได้มา เพราะที่ผ่านมาสังฆราช ฝ่ายรัฐเป็นผู้ดำเนินการสรรหา หรือจัดตั้งมาโดยตลอด แม้ในปัจจุบันการสรรหาจะได้มาโดยมหาเถรสมาคม แต่รัฐก็ยังมีบทบาทในการจัดตั้งทั้งสิ้น การแข็งขัน [นี้] จึงมีนัยยะของการต่อต้าน ดังนั้นการ “ล้อมปราบ” ผ่าน “กฎหมาย” จึงเป็นปรากฏการณ์ร่วมในการรักษา “จารีต” ในเหตุการณ์นี้ด้วยเช่นกัน

ภาพ 4 สังฆราชกับผลต่อสังคม โดยความแตกแยกที่ยังปรากฏอยู่

กรณีสังฆราช พระธรรมวินัย กฎหมาย และเกณฑ์ทางสังคมถูกตั้งคำถาม พร้อมการเสนอแนวทางของแต่ละฝ่ายว่าจริง ๆ แล้วต้องการอะไร ซึ่งจากการประมวลแนวทางของแต่ละฝ่ายได้ข้อสรุปของการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ

แนวทางที่ 1	แนวทางที่ 2	แนวทางที่ 3
<p>●[ฝ่ายสนับสนุน] สมเด็จพระสังฆราช ต้องได้รับการแต่งตั้งด้วยเงื่อนไขในทางกฎหมายว่าผู้มีอาวุโสโดยตำแหน่ง</p>	<p>● [ฝ่ายค้าน] สมเด็จพระสังฆราช ต้องสะอาดสว่างสงบด้วยเงื่อนไขว่าการสนับสนุนไม่ต้องการอิทธิพลไม่มีมลทิน</p>	<p>●[ฝ่ายรัฐ] ความขัดแย้งเป็นเหตุของการชะลอการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชตามกฎหมายและความขัดแย้งก่อน</p>

จากตารางได้ข้อสรุปจาก 3 กลุ่มฝ่ายคือฝ่ายสนับสนุนที่มีสิทธิ์ตามกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รวมทั้งคณะสงฆ์เองก็ไม่ได้มีข้อขัดแย้ง (กรณีมหาเถรสมาคมทั้ง 21 รูป มีมติเลือกผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์แล้ว) ที่ถึงที่สุดก็ประชุมกันโหวตให้ตามมติที่เห็นว่าเป็นสามารถกระทำหรือดำเนินการได้ ฝ่ายคัดค้านก็ให้เหตุผลในเชิงความเหมาะสม ภาพลักษณ์และความชัดเจนในเรื่องพระธรรมวินัย กฎหมาย และการเป็นฝักฝ่ายทางการเมือง ฝ่ายรัฐที่ทำหน้าที่เป็นกลไกก็ใช้ความขัดแย้ง แยกแยะเป็นเงื่อนไขตั้งหรือไม่ตั้ง ด้วยประโยคว่า ถ้าขัดแย้งก็ต้องทบทวนต่อประเด็นของการตั้งและไม่ตั้งมิใช่ตั้งไปแล้วความขัดแย้งเพิ่มจากข้อเสนอที่เห็นทำให้เห็นว่าประเด็นและท่าทีความขัดแย้ง จะยังคงอยู่ และกลายเป็นความแตกแยกระหว่างรัฐ ศาสนา และประชาชนในสังคม ผ่านมิติของศาสนาและรัฐดังปรากฏในปัจจุบัน

บทสรุปความขัดแย้งว่าด้วยสังฆราช

ตามกรอบพุทธศาสนา “สังฆราช” เป็นเพียง “บัญญัติ” ที่ถูกสร้างขึ้นมาสอดรับใช้กับระบบที่ใหญ่กว่า แต่บังเอิญว่าผู้ที่จะถูกสถาปนา ฝ่ายสนับสนุน/ค้าน เชื่อว่านี่คือความจริงแท้? มิใช่เป็นเพียงบัญญัติ หรือสมมติเข้ามาถือก็ไม่มี ไม่ยึดถือไม่สมทานตำแหน่งเหล่านั้นก็เป็นเพียงของไร้ค่าหรือไม่มีอยู่จริง เหมือนไก่จะเห็นความสำคัญของอาหารที่จะเขี้ยวได้มากกว่าพลอย (ไก่ได้พลอย) แต่บังเอิญในสถานการณ์ความขัดแย้งนี้ สังฆราชถูกทำให้เชื่อว่ามีความจริง แล้วใช้ความเชื่อเป็นประเด็นนำในการสร้างความขัดแย้ง ฝ่ายสนับสนุนยึดหลักกฎหมาย “ตั้ง” อย่างไม่มีเงื่อนไข โดยยืนยันถึงความเหมาะสมผ่านภาระงานอันสัมพันธ์ด้วยตาเนื้อ ดังประโยคว่า “**ทำคุณประโยชน์ [เชิงวัตถุ]จำนวนมาก**” และการถามเชิงย้อนกลับว่า “**ทำไมไม่ดู ?**” ฝ่ายคัดค้านก็ให้ยึด “**ธรรมวินัย-กฎหมาย**” มีการเพ่งโทษ กล่าวโทษ ปรับ “**ครุกาบัติ**” ต่อสมเด็จพระราชาคณะที่ถูกทำให้เชื่อว่าสามารถเป็นสมเด็จพระสังฆราช หรือจะเป็นได้ ทั้งในนามกรรมการมหาเถรสมาคมก็มีมติผ่านการประชุมเป็นฉันทามติตามข้อปฏิบัติของกฎหมาย คณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 8 อันว่าด้วยที่มาของพระสังฆราช ที่ต้องมีการส่งต่อไปถึงรัฐบาลเพื่อทูลเกล้าตามขั้นตอน แต่ในความเป็นจริงกลับ มีการร้องทุกข์กล่าวโทษ ว่าด้วยพระธรรมวินัย และกฎหมาย จนเป็นข้อขัดแย้งดังที่ปรากฏ

ในสถานการณ์นี้ชาวพุทธ สังคมไทย ควรมีหลักในการพิจารณาถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นว่า (ก) สังฆราชไม่มีอยู่จริงเป็นเพียงบัญญัติที่ถูกสร้างขึ้นมามีเป้าหมายเพื่อการบริหาร ก็แปลว่าสามารถสับเปลี่ยนกันได้ มีเป้าหมายเพื่อการบริหารกิจการพระศาสนาที่ดีกว่า ย่อมจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง หรือ (ข) มีอยู่จริง แต่มีเพียงตำแหน่งเดียวในเมื่อมี 2 นิกาย ก็ทำให้เก้าอี้มี 2 ตัวเสียก็เท่ากับว่าการจัดสรรแบ่งปันเกิดขึ้น

ภายใต้การแบ่งสันปันส่วน ดังกรณีสมเด็จพระสังฆราชของเขมรในแต่ละนิกาย หรือสังฆนายกในแต่ละนิกายของคณะสงฆ์ศรีลังกา ดังนั้น[ชาวพุทธจงมอง]ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นว่าเป็นเพียงการใช้ “ศาสนา” มาเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการต่อสู้ ช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองและศาสนาเท่านั้น [6] หรือ [ค] ในความเป็นจริงศาสนาก็ดี สังฆราชก็ดีไม่มีอยู่จริง เมื่อไม่มีอยู่จริงเหตุแห่งความขัดแย้งหรือการนำแนวคิดเรื่องสังฆราชมาเป็นประเด็นขัดแย้งจนกระทั่งกลายเป็นการประณามตำท้อ เผลอหน้าจึงเป็นเพียง “มายา” ความไม่เข้าใจเท่านั้นเอง ? เพราะสู้กันให้ตาย จนไม่เหลือสมาชิกศาสนาหรือคนในสังคมสังฆราช ก็เป็นเพียงผู้นำเป็นเพียงสิ่งสมมติที่บัญญัติขึ้นมาในภายหลังไม่มีอยู่จริงแล้วเราจะ “ขัดแย้ง-ประหัตประหารกันไปเพื่อการใดเล่า” สิ่งที่มีอยู่จริงคือความจริงแท้ ที่พระพุทธเจ้าตรัสเองว่า “ธรรมะถึงพระพุทธเจ้าจะอุบัติหรือไม่อุบัติสิ่งเหล่านี้ก็มีอยู่แล้วก็เท่านั้นเอง” นั่นก็คือธรรมชาติแห่งความจริง“เกิด/แก่/เจ็บ/ตาย” มีใช้สังฆราช !!!!

เอกสารอ้างอิง

- [1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.[ปัจฉิมวาจา : ที.มหา. (ไทย) 10/216/164].
- [2] (12 มกราคม 2559). 'มหาเถร'มีมติคืน สมเด็จพระสังฆราช.ไทยรัฐ : 1.
- [3] อภิเชต ผึ้งวงศ์.2529. วิสัชนา 'ปาราชิก' โทษประหารพรหมจรรย์ขั้นสูง. มติชนสุดสัปดาห์. 19-25 (กุมภาพันธ์) : 36.
- [4] พุทธอิสระ.2559.ทัศนวิพากษ์สมเด็จพระสังฆราช.Facebook [online]. Available from: <https://www.facebook.com/Buddhaisara11/?fref=ts>

(2559,18 ม.ค.).

- [5] พระมหาอภิชาติ ปุณณจนโท.บทวิจารณ์ประเด็นสังฆราช. Facebook [online]. Available from:<https://www.facebook.com/Buddhaisara11/?fref=ts> (2559,18 ม.ค.).
- [6] บรรณาธิการ.2529. ในประเทศ : มาฆบูชา 2559. มติชนสุดสัปดาห์.19-25 (กุมภาพันธ์) : 8.